

سایه سنگین طرح چهار ترومن در تجارت تسلیحاتی

۲۴ آذر ۱۴۰۲ ساعت ۲۰:۲۳

به طور کلی از جمله مواردی که بیشترین اختلاس و پرداختهای رشوه ای نمود و ظهور بیشتری داشته خریدهای تسلیحاتی از غرب بود. پس از آنکه محمدرضا پهلوی سیاست خرید جنگ افزار را از غرب به ویژه امریکا را در راستای حمایت از منافع غرب و جلوگیری از نفوذ کمونیسم شوروی در پیش گرفته شرکتهای اسلحه سازی امریکایی با شتاب فراوانی در پی فروش کالاهای خود در ایران بودند. به همین سبب نیاز به دلالاتی داشتند که رابطه حسنه با دربار داشته باشند...

جنگ جهانی دوم به رغم همه هزینه های مالی و جانی ای که برای طرفهای درگیر داشته دستاوردها و پیامدهای مهمی نیز در برداشت. از جمله این دستاوردها می توان به تاسیس سازمانهای بین المللی، از بین رفتن امپراطوریهها و تشکیل دولت - ملت های جدید و در نهایت تقسیم جهان به دو بلوک شرق و غرب اشاره نمود. این دستاوردها در زمینه های مختلف حقوقی، سیاسی، اقتصادی و حتی فرهنگی تاثیر زیادی بر کشورهای جهان گذاشت. جنگ سرد که در نتیجه رویارویی دو قدرت بزرگ جهانی یعنی امریکا و شوروی به وجود آمده بود، تمامی معادلات سیاسی و اقتصادی نظام بین الملل را به خود معطوف نمود. در نتیجه جنگ سرد طرفین از هیچ تلاشی برای جلب بازیگران بین المللی به سوی خود و عدم جذب از سوی طرف مقابل فروگذاری نکردند. یکی از این برنامه ها طرح اصل چهار ترومن از سوی ترومن رئیس جمهوری ایالات متحده بود؛ وی سعی داشت بر اساس کمکهای مالی و فنی و اقتصادی که طبق این طرح به کشورهای جنگ زده پس از جنگ جهانی دوم می کند، کشورهای مذکور را از افتادن به دام کمونیسم شوروی دور نگهدارد. ایران نیز از جمله کشورهای هدف اصل چهار ترومن قرار گرفت و به موجب آن قراردادهای عمده نظامی بین ایران و امریکا منعقد شد.

ردیابی دلالتان اسلحه در قراردادهای تسلیحاتی حکومت پهلوی

فساد حکومت پهلوی از جمله مسائلی است که بسیاری از مورخان به آن پرداخته اند. خاندان پهلوی و اطرافیان آنها برای پر کردن حسابهای شخصی خود در بانکهای خارج از کشور از هیچ کوششی فروگذار نمی کردند. برای مثال اشرف پهلوی خود بزرگ ترین صادرکننده و وارد کننده مواد مخدر در ایران محسوب می شد و از قبل خرید و فروش آن صاحب ثروت هنگفتی شده بود. نکته قابل توجه این است که ایران که در قالب اصل ۴ ترومن مشمول بسیاری از کمکهای مالی و نظامی ایالات متحده می شد، پس از وی کار آمدن کند؛ میزان کمکهای مالی این کشور به ایران به نحو قابل ملاحظه ای کاهش یافته چرا که دولت امریکا معتقد بود پولهای کمکی این کشور در جاهای مورد نیاز از قبیل موارد صنعتی و فنی هزینه نمی گردد. ۱ به طور کلی از جمله مواردی که بیشترین اختلاس و پرداختهای رشوه ای نمود و ظهور بیشتری داشته خریدهای تسلیحاتی از غرب بود. پس از آنکه محمدرضا

پهلوی سياست خريد جنگ افزار را از غرب به ويژه امريكا را در راستای حمايت از منافع غرب و جلوگیری از نفوذ کمونيسم شوروی در پيش گرفته شرکتهای اسلحه سازی امريكايی با شتاب فراوانی در پی فروش کالاهای خود در ايران بودند. به همین سبب نیاز به دلالاتی داشتند که رابطه حسنه با دربار داشته باشند. بدیهی است در این قبیل معاملات سودهای کلانی به حسابهای افراد مذکور سرازير می شد. بی تردید در خریدههای نظامی رژیم پهلوی مهم تهیه و تدارک سلاحهای خوب نبود؛ بلکه مهم آن بود که کدام کمپانی تسلیحاتی موفق به برقراری رابطه با افرادی موثر و ماموران خريد اسلحه در ايران شود که به مرکز ثقل قدرت که همان دربار پهلوی و شخص شاه بود؛ کاملاً نزدیک و مورد اعتماد باشد. در برخی از موارد کارخانجات اسلحه سازی امريكا بدون برقراری هماهنگی رسمی با وزارت دفاع آن کشور و تایید هیئتهای مستشاری آن کشور به ايران گسل می شدند و سرگرم معامله و فروش اسلحه به ارتش شاهنشاهی بودند.^۲

در قراردادهای تسلیحاتی پهلوی دوم، کمپانیها از دادن هرگونه رشوه ای به عوامل ویژه ای که روابط نزدیک و محرمانه با دربار پهلوی داشتند دریغ نمی ورزیدند. در بسیاری از این موارد این رشوه ها به قیمت سلاحها افزوده می شد. افزون بر این حسن طوفانیان نیز که مسئول خريد تجهیزات نظامی ارتش بود از طرف شرکتهای تولید اسلحه به عنوان کسی شناخته می شد که باید به حساب شخصی وی نیز درصدهایی واریز شود. مسلم است که فروشندگان سلاح به خود طوفانیان حق و حساب می دادند و این یکی از اصول متداول معاملات تسلیحاتی است. در معاملات بزرگ تا ۲۰ درصد و در ارقام کوچک تا ۵ درصد پرداخت می شد که فروشندگان بدون سوال به حساب مسئول خريد می ریختند.^۳

شاه ايران نیز خود کسی بود که سود کلانی را از طریق خریدههای تسلیحاتی به دست آورد. طبق گفته فردوست طوفانیان مبلغ درصدی را که می گرفت به محمدرضا اطلاع می داد. از این میزان شاه مقداری را به طوفانیان می بخشید و در مورد بقیه نیز دستور میداد به چه کسانی و چه مبالغی پرداخت شود. ۴ در دوران محمدرضا پهلوی سوء استفاده های مالی بسیاری توسط امرای ارتش صورت پذیرفت از جمله سپهبد هدایت الله گیلانشاه فرمانده نیروی هوایی بود. وی که از طرفداران شدید انگلیس محسوب می شد؛ در زمان فرماندهی اش با تایید محمدرضاشاه از انگلیس تعدادی هواپیمای شکاری و قطعات یدکی مربوط به آنها با قیمت گران خریداری کرد و نفع زیادی از این معامله برد.^۵

نیروی دریایی نیز چنین وضعی داشت به عنوان نمونه اقلام خریداری شده تحت عنوان ناو به به ايران تحویل داده شد و در واقع در حد ناوچه بود و فقط به درد سواحل می خوردند. دریادار عطایی فرمانده نیروی دریایی خود سردرسته سوداگران این نیرو بود. این رسوایی به حدی آشکار شد که شخص شاه دستور دستگیری وی و ۱۳ نفر دیگر را به جرم سوء استفاده در خريد تسلیحات از خارج را صادر نمود.^۶

از دیگر قضایای مربوط به سوء استفاده مالی در دوران پهلوی می توان به ماجرای خريد جنگنده اف ۱۴ از شرکت گرومن اشاره نمود. در تابستان ۱۳۵۳ نیکسون موافقت نمود که محمدرضا هواپیمای اف ۱۴ را که از مجهزترین و پیشرفته ترین هواپیمای های شکاری جنگنده جهان بود خریداری کند. این نوع هواپیماها معروف به تام کت، از نخستین هواپیماهای امريكايی بودند که بخشی از آنها با دستگاههای رایانه ای کنترل می شد. نرخ هر فروند هواپیما ۳۰ میلیون دلار به ايران اعلام شد که دقیقاً ۶ برابر قیمت فانتوم اف ۴ بود. قرارداد منعقد شده بین ايران و کمپانی سازنده این هواپیما (گرومن) به مبلغ ۹۰۰ میلیون دلار بود که برای خريد ۶۱ فروند آنها پرداخت شد. هزینه تمام شده هر فروند برای نیروی دریایی امريكا ۲۰ میلیون دلار بود؛ حال آنکه به ايران به مبلغ ۳۰ میلیون دلار فروخته شد. این افزایش نرخ کاملاً غیرعادی بود؛ چرا که کالاهای صادراتی در بسیاری از کشورهای جهان

به دلیل معافیت از عوارض گمرک و تشویق امر صادرات ارزان تر نرخ گذاری مس شدند. ۷

ماموران تحقیق سنای امریکا پس از مطالعه و بررسی اسناد و مدارک، فاش ساختند که در جریان این قرارداد حق و حسابهایی به مقامات ایرانی پرداخت شده است. درهمین حال ریاست کل شرکتهای بین المللی گرومن اعتراف کرد که شخصاً نامه ای به ارتشبد طوفانیان مامور خرید اسلحه ایران نوشته و در آن نامه پرداخت ۲۸ میلیون دلار به او را تعهد نموده است. برادران لاوی واسطه های دیگری بودند که در این معامله سود کلانی بردند. این دو برادر، هوشنگ لاوی و پرویز لاوی که ریاست شرکت ایسترن اینترنشنال را بر عهده داشتند؛ نیز در کنار طوفانیان سود هنگفتی را نصیب خود نمودند. برادران رشیدان نیز از دیگر دلالان اسلحه در ایران بودند. گزارش کمیته روابط خارجی سنا و کنگره امریکا در خصوص شرکتهای چند ملیتی بخش کوچکی از از روابط برادران رشیدان را با آن شرکتهای روشن می کند. ۸

در جریان تحقیقات کنگره امریکا در سال ۱۹۷۶ فاش شد که افراد بسیاری در این فعالیتها شرکت داشته اند، مثل شهرام خواهرزاده شاه و افسر نیرو دریایی و ژنرال خاتمی فرمانده نیروی هوایی هر دو دلال کمپانی نورثروب بوده اند. علاوه بر افراد مذکور سرشاپور جی (ریپورتر) نیز نقش بسیاری در دلالی اسلحه بین شرکتهای امریکایی و انگلیسی با ارتش ایران داشت. ۹

پی نوشتها:

۱. یوسف قرشی و مجید جمیلی، اصل چهار ترومن در ایران، روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۱۹۶۰، ۱۲/۹/۸۸، ص ۳۲

۲. صفالدین تبرائیان، سراب یک ژنرال؛ باشناسی نقش ارتشبد حسن طوفانیان در حاکمیت پهلوی دوم، تهران، موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، ۱۳۷۷، ص ۶۰

۳. حسین فردوست، ظهور و سقوط سلطنت پهلوی، تهران موسسه اطلاعات، جلد یکم، ۱۳۶۷، ص ۲۱۹

۴. فردوست، پیشین، ص ۲۲۰

۵. فردوست، پیشین، ص ۲۲۲

۶. فردوست، پیشین، ص ۶۷

۷. تبرائیان، پیشین، ص ۶۴

۸. تبرائیان، پیشین، ص ۶۸

۹. زینب احیایی، مستشاران امریکایی در ایران به روایت اسناد، تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۲، صص ۴۵-۴۶

آدرس مطلب :

<https://www.cafetarikh.com/news/49440/سنگین-سایه-چهار-طرح-سنگین-سایه>